

Landskapsvård och köttproduktion i Vindelälvens närområde Fågelinventeringen år 2004

Adriaan "Adjan" de Jong

Sveriges Lantbruksuniversitet
Institutionen för Vilt, Fisk och Miljö

Rapport 36

Swedish University of Agricultural Sciences
Department of Wildlife, Fish, and Environmental Studies

Umeå 2014

Fågelinventeringen år 2004

inom projektet

”Landskapsvård och köttproduktion i Vindelälvens närområde”

Adriaan ”Adjan” de Jong, 2004-11-05

Hössjö 115
905 86 Umeå
090-21116
adjan@telia.com

Innehållsförteckning

Inledning	s. 3
Material och metod	s. 4
Resultat	s. 7
Diskussion	s. 9
Tack	s. 14
Referenser	s. 15
Områdesvisa genomgångar	bilaga 1

Inledning

I projektet "Landskapsvård och köttproduktion i Vindelälvens närområde" samarbetar en grupp markägare/brukare för att öka köttproduktionen genom naturbete och därigenom förbättra landskapsvården. Under de senaste åren har flera områden med igenväxande jordbruksmarker restaurerats. Förekomsten av jordbrukslandskapets fåglar har i många fall ökat efter restaureringen men för att kunna dra säkra slutsatser krävs flera års studier. Detta beror främst på mellanårsvariationen av fåglarnas antal.

En stor andel av jordbrukslandskapets fågelarter har minskat kraftigt under de senaste decennierna (Svensson 1999). Orsakerna bakom denna minskning är bristfälligt kända men minskade arealer och fragmentering av jordbrukslandskapet tycks spela en viss roll, speciellt i Norrland där andelen jordbruksmark i landskapet är låg. Studier av häckfåglar i det norrländska jordbrukslandskapet anses därför allmänt mycket angelägna.

Jag har valt att koncentrera studien kring sju arter som är tydligt knutna till aktivt jordbruk och ytterligare nio arter som indikerar ett rikt jordbrukslandskap. Dessa arter kallas i denna rapport för **nyckelarter** respektive **stödarter**.

Åren 2000-2002 beslöts om upplägget för den ornitologiska uppföljningen för ett år i sänder. Detta medförde att urvalet av inventerade objekt varierade från år till år. Våren 2003 beslutade projektledningen om en treårs plan. Det ser nu ut som om det kan bli ytterligare en fältsäsong 2006. Ju fler års resultat ju säkrare slutsatser.

Material och metod

I inventeringen 2004 ingick samma provytor och referensområden som i inventeringen 2003 (tabell 1). Områdena Norrfors och Holmnäs har inventerats av Marianne de Boom, de övriga av författaren.

Inventeringen genomfördes som en förenklad revirkartering (Svensson & Svensson 1995). Den följer normerna för häckfågelinventeringar av öppna marker (Naturvårdsverket 1997, Svensson 2001) men av ekonomiska skäl besöktes områdena vid två istället för fyra tillfällen (tabell 2). De exakta inventeringstidpunkterna redovisas för varje objekt i bilaga 1. Totalt omfattade fältarbetet närmare 65 effektiva inventeringstimmar. Dagar med regn och/eller hård vind har kunnat undvikas nästan helt. I allmänhet har vädret under fältarbetet varit gynnsamt för inventeringsarbetet (figur 1 och 2) och nedan.

Nyckelarterna jag har valt är storspov, tofsvipa, ladusvala, sånglärka, ängspiplärka, stare och ortolansparv. Ladusvala och stare är knutna till kreatursbete och häckar dessutom i byggnader eller holkar. Ortolansparven häckar även på kalhyggen. **Stödarterna** är mindre strandpipare, ljungpipare, skogssnäppa, enkelbeckasin, jorduggla, buskskvätta, gulärta, törnskata, och rosenfink. Deras förekomst tyder på att det finns andra landskapselement än ren (brukad) jordbruksmark, till exempel våtmarker, kantzoner eller buskmark.

Områdenas areal fastställdes med hjälp av programmet ArcView och Lantmäteriets digitala kartor (främst Gröna kartan) i länsstyrelsens databas. I de flesta fall har avgränsningen för jordbruksmark enligt den digitala kartan följts. Nedlagd jordbruksmark som fortfarande utgör potentiell häckningsbiotop för de studerade arterna har dock tagits med. Mindre öar av annan mark omslutna av jordbruksmark har också räknats in.

Uppgifterna om vädret har hämtats från SMHI:s statistik för väderstationen i Umeå (SMHI 2004). Normalvädret avser perioden 1961-1990. Vädret under inventeringsperioden var tämligen svalt och något mera nederbördsrikt än normalt (figur 1 och 2). Många fågelarter var därför något sena med sin häckning. Det som har påverkat inventeringen mest är dock att det har blåst ovanligt mycket under en stor del av maj och juni.

Områdena undersöktes till fots så att ingen punkt låg längre bort än 100 meter från observatören. Ibland räckte det att gå på vägar och stigar, men vanligtvis genomkorsades fälten. Extra uppmärksamhet ägnades åt skogsbryn, åkerholmar, raviner, åar och bebyggelse. Observationerna av nyckel- och stödarter ritades in på fältkartor. Tolkningen av fältkartorna gjordes av författaren och följde reglerna i Övervakning av jordbrukslandskapets fåglar i Skåne – Manual för fältarbetet (Svensson 2001).

Begreppet ”par” används här även som synonym för revir, revirhävdande hane, bo med ägg/ungar eller icke-flygga ungar. Med tanke på alla olika varianter och händelsealternativ hos fåglarnas häckningsbiologi är detta sätt att hantera begreppen det enda realistiska i en studie som denna.

Tabell 1. Geografiska uppgifter om de inventerade områdena.

	kartblad ¹⁾	kommun	areal (ha)	tidsåtgång ²⁾	åtgärd ³⁾
Ammarnäsdelta	25G3d	Sorsele	125	5,6	R+B
Åmsele	22J2d	Vindeln	20	12,9	R+B
Kulbäcksmyrans	21J5g	Vindeln	11	12,9	R
Överrödå	21K4a	Vindeln	43	11,0	R+B
Altjärn	21K2a	Umeå	97	3,5	R+B
Vännforsbäck	21K10	Vännäs	35	8,1	R+B
Västra Spöland	20J9j	Vännäs	61	6,1	R+B
Djupfors	25G1f	Sorsele	27	12,3	-
Kulbäcksliden ⁴⁾	21J5g	Vindeln	51	6,5	-
Holmnäs ⁴⁾	20K6a	Umeå	259	6,1 ⁶⁾	-
Norrfors ⁴⁾⁵⁾	20K8b	Umeå	234	7,0 ⁶⁾	-

1) Delar av området kan ligga inom angränsande kartblad.

2) Tidsåtgången för två besök i timmar per 100 hektar. Jämför med riktlinjerna enligt Svensson (2001) som är 4-6 timmar per 100 hektar och **fyra** besök. I arealen för Ammarnäsdeltat och området Altjärn ingår en relativ stor andel vatten.

3) Åtgärdsstatus vid tillfället för sista besöket:

- = ingen åtgärd,

R = restaurerad,

B = bete.

För ytterligare information: se bilaga 1.

4) Delar av området betas.

5) Inom delar av detta område pågår ett stort vägbyggnadsprojekt.

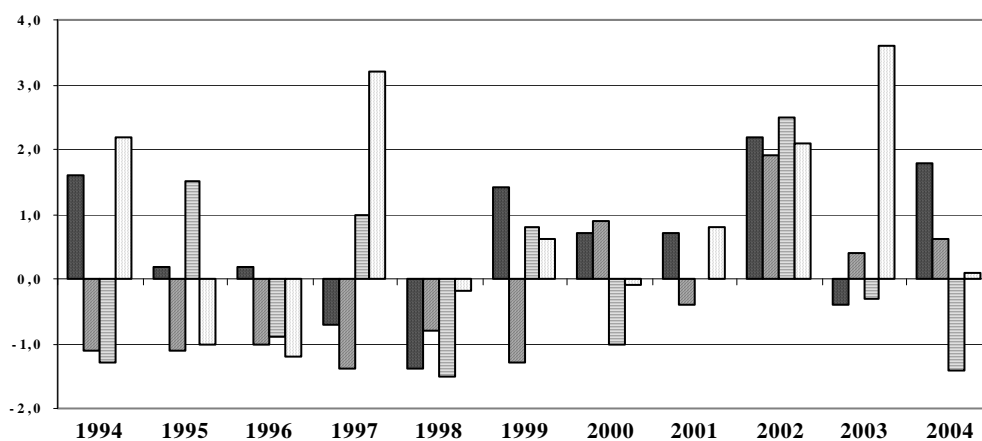
6) Siffran för tidsåtgång avser fyra besök.

Tabell 2. Besöksdatum och inventeringstid för respektive område.

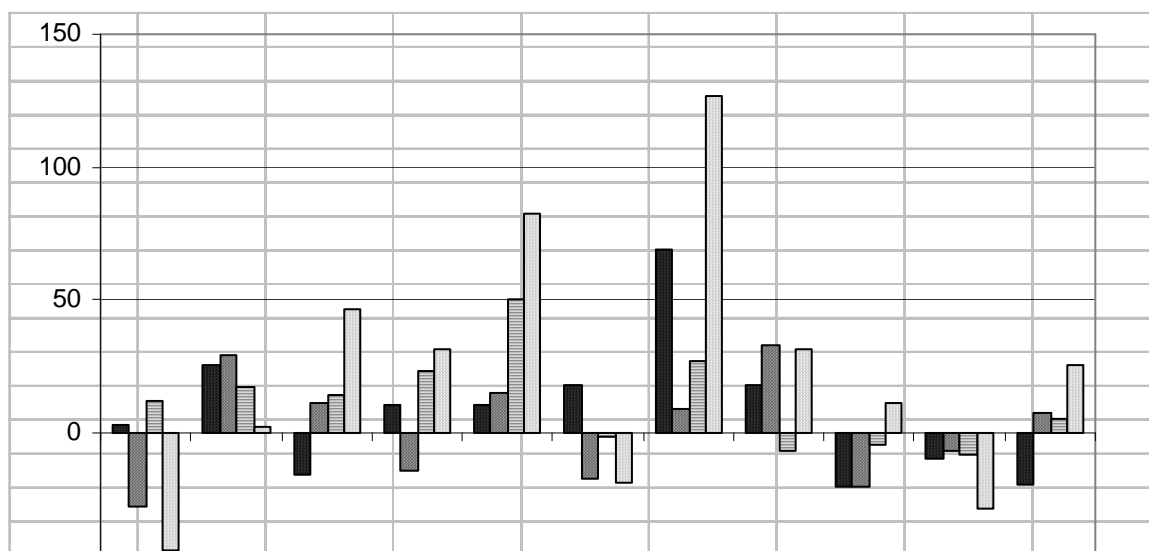
	besök 1	besök 2	invent.tid ²⁾ (minuter)
Ammarnäs	4/6	5/7	420
Åmsele	21/5	26/6	155
Kulbäcksmyrans	21/5	27/6	85
Överrödå	22/5	30/6	285
Altjärn	22/5	30/6	205
Vännforsbäck	22/5	20/6	170
Västra Spöland	18/5	27/6	225
Djupfors	4/6	5/7	200
Kulbäcksliden	21/5	27-/6	200
Holmnäs ¹⁾	9+20/5	31/5+26/6	955
Norrfors ¹⁾	8+22/5	6+27/6	980

1) Områdena Holmnäs och Norrfors besöktes fyra gånger.

2) Totalt 64 timmar och 40 minuter effektiv inventeringstid.

Figur 1. *Medeltemperaturen vid Umeå flygplats i månaderna april-juli under åren 1994-2004 (SMHI 1994-2004). Antalet grader avvikelse från normaltemperaturen 1961-1990 för respektive månad.*

Figur 2. *Nederbörden vid Umeå flygplats för månaderna april-juli under åren 1994-2004 (SMHI 1994-2004). Avvikelser i procent från normalnederbörden (1961-1990) för respektive månad.*

Resultat

Resultaten sammanfattas i tabell 3. Förekomsten av nyckelarter och stödarter framgår av tabell 4. Områdesvisa redovisningar finns i bilaga 1.

Tabell 3. Resultat av inventeringen 2004 i sammanfattning.

område		antalet par nyckelarter	par nyckelarter utan ladusvala och stare	antalet stödarter	övriga naturvärden
Ammarnäsdelta	A	10	3	3	+++
Åmsele	B	0	0	3	++
Kulbäcksmyrans	C	0	0	1	+
Överrödå	D	5	2	4	++
Altjärn	E	18	15	2	++
Vännforsbäck	F	7	5	1	++
Västra Spöland	G	13	11	3	+
Djupfors	H	3	0	3	+
Kulbäcksliden	I	19	13	1	++
Holmnäs	J	59	42	2	+
Norrfors	K	33	20	3	++

Tabell 4. Uppskattat lägste antalet par av nyckelarter och stödarter i de inventerade områdena. Bokstavsbeteckningen enligt tabell 3. Se bilaga 1 för detaljer. Frågetecknen står för osäker häckning.

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K
Tofsvipa					2		1		5	9	
Storspov				2	3	2	5		3	13	15
Sånglärka	2				10		5		3	15	4
Ladusvala	3			2	2	2		3	6	15	9
Ängspiplärka	1								2	3	1
Stare	4			1	1		2			2	4
Ortolansparv						3				2	
Mindre strandpipare									?		
Ljungpipare									?		
Skogssnäppa					1		?	?		?	1
Enkelbeckasin	4	4		1			1				
Jorduggla	?										
Gulärka	8	15		2	2		2	2	8	4	?
Buskskvätta	3	3	1	6		2	1	1		2	1
Törnskata					?						
Rosenfink				3				?		?	1

Kommentarer:

Många uppskattningar av antalet par utgörs av ett intervall inom vilket det verkliga antalet förväntas ligga (bilaga 1). Här har endast de lägsta talen i dessa intervall tagits upp. Samtliga siffror utgör således den lägsta skattningen av antalet häckande par.

De tomma rutorna i tabellen skall läsas så att arten med stor sannolikhet **inte** förekom i området.

Diskussion

Referensytor

I årets studie ingår fyra referensområden (Djupfors, Kulbäcksliden, Holmnäs och Norrfors). Det finns naturligtvis inga perfekta referensområden men dessa utgör en rimlig kompromiss mellan vetenskapliga och praktiska argument. Det finns data från andra studier som eventuellt kan användas som ytterligare referensområden i den slutgiltiga analysen av inventeringsresultaten.

Arturval

Urvalet av nyckel- och stödarter har varit detsamma som för tidigare års inventeringar. Urvalet motiverades i 2000-års rapport.

Inventeringsmetodik

Inventeringen har följt normerna för fågelinventeringar av öppna marker (Svensson & Svensson 1995) men antalet besök har i de flesta fall varit två istället för fyra. Valet att endast göra två besök beror, förutom de ekonomiska förutsättningarna, främst på att vi endast har inventerat ett begränsat antal arter. Flertalet av dessa är relativt lättinventerade. Inventeringen av jordbrukslandskapets fåglar i Skåne, till exempel, bygger på fyra besök men omfattar samtliga arter och inkluderar även kantzonerna utanför själva jordbruksmarken (Svensson 2001). Tidsinsatsen per objekt har varit väl i klass med den som rekommenderas av Svensson (2001) trots att de flesta objekt endast besökts två gånger (tabell 1).

Övriga naturvärden

I tabell 3 redovisas min tolkning av övriga naturvärden inom respektive område. Dessa omfattar förutom landskapsbilden i stort förekomsten av andra biotoper än ren jordbruksmark, samt för fåglar gynnsamma kulturelement. Även avsaknaden av störande verksamhet ingår i bedömningen. Bedömningar som denna är naturligtvis alltid svåra och subjektiva. För flera restaurerade objekt har jag uppgraderat dessa övriga naturvärden.

Effekterna på fågellivet av restaurering och betesdrift

I samtliga sju studieobjekt är restaureringen mer eller mindre avslutad. Effekterna av restaurering och återinförandet av bete på fågellivet kommer förmodligen att stabiliseras under de kommande åren. Med den plan som nu finns för en treårig studie finns det goda förutsättningar att dra pålitliga slutsatser. Ett extra år skulle dock förbättra situationen ytterligare.

Utvecklingen av fågelfaunan i de olika områdena visas i tabell 5 - 15. Även data från inventeringarna 2001 och 2002 har tagits med.

Tabell 5. Utvecklingen av fågelfaunan (antalet häckande par) i Ammarnäsdeltat.

Art	2003	2004
Storspov	?	
Sånglärka	2	2
Ladusvala	4	3
Ängspiplärka	3	1
Stare	6	4
Enkelbeckasin	6	4
Jorduggla		?
Gulärta	6	8
Buskskvätta	2	3
Rosenfink	?	

Tabell 6. Utvecklingen av fågelfaunan (antalet häckande par) i Åmsele.

Art	2002	2003	2004
Ladusvala	1	1	
Skogssnäppa		1	
Enkelbeckasin	3	2	4
Jorduggla	?		
Gulärta	7	10	15
Buskskvätta	3	3	3
Rosenfink	1		

Tabell 7. Utvecklingen av fågelfaunan (antalet häckande par) i Kulbäcksmyrans.

Art	2001	(2002)	2003	2004
Skogssnäppa	1		1	
Enkelbeckasin	1		1	
Gulärta	4		1	
Buskskvätta			2	1

Tabell 8. Utvecklingen av fågelfaunan (antalet häckande par) i Överrödå.

Art	2001	2002	2003	2004
Tofsvipa		?		
Storspov	3	3	3	2
Sånglärka			1	
Ladusvala	4	3	5	2
Stare	2	2	3	1
Skogssnäppa			?	
Enkelbeckasin	1			1
Gulärka		1		2
Buskskvätta	4	3	3	6
Törnskata			1	
Rosenfink	1	5	1	3

Tabell 9. Utvecklingen av fågelfaunan (antalet häckande par) i Altjärn.

Art	2001	(2002)	2003	2004
Tofsvipa	5		3	2
Storspov	4		5	3
Sånglärka	6		7	10
Ladusvala	3		5	2
Stare			?	1
Ortolansparv	1			
Skogssnäppa				1
Enkelbeckasin				
Gulärka	6		1	2
Buskskvätta	2		2	
Törnskata				?
Rosenfink	1			

Tabell 10. Utvecklingen av fågelfaunan (antalet häckande par) i Vännforsbäck.

Art	2002	2003	2004
Storspov	1	1	2
Ladusvala	1	3	2
Ortolansparv			3
Buskskvätta			2
Rosenfink	1		

Tabell 11. Utvecklingen av fågelfaunan (antalet häckande par) i Västra Spöland.

Art	2002	2003	2004
Tofsvipa	?	?	1
Storspov	2	4	5
Sånglärka	4	5	5
Ladusvala	7	3	
Stare	1		2
Skogssnäppa		1	?
Enkelbeckasin		?	1
Gulärka			2
Buskskvätta			1
Rosenfink	?		

Tabell 12. Utvecklingen av fågelfaunan (antalet häckande par) i Djupfors.

Art	2001	(2002)	2003	2004
Ladusvala	1			3
Skogssnäppa				?
Enkelbeckasin	1		1	
Gulärka	3		2	2
Buskskvätta	1		1	1
Rosenfink				?

Tabell 13. Utvecklingen av fågelfaunan (antalet häckande par) i Kulbäcksliden.

Art	2001	(2002)	2003	2004
Tofsvipa	9		4	5
Storspov	2		3	3
Sånglärka	3		7	3
Ladusvala	7		5	6
Ängspiplärka				2
Stare	3			
Mindre strandpipare	1			?
Ljungpipare	?		?	?
Skogssnäppa	1		1	
Gulärta	2		5	8

Tabell 14. Utvecklingen av fågelfaunan (antalet häckande par) i Holmnäs.

Art	2001	2002	2003	2004
Tofsvipa	11	4	5	9
Storspov	16	15	17	13
Sånglärka	23	23	18	15
Ladusvala	4	3	6	15
Ängspiplärka	9	7	4	3
Stare	2	4	?	2
Ortolansparv	1	?	?	2
Skogssnäppa	2	?	?	?
Enkelbeckasin				
Gulärta	11	3	5	4
Buskskvätta	2	2	4	2
Törnskata				
Rosenfink	2	?		?

Tabell 15. Utvecklingen av fågelfaunan (antalet häckande par) i Norrfors.

Art	2001	2002	2003	2004
Tofsvipa		1		
Storspov	12	17	13	15
Sånglärka	9	15	10	4
Ladusvala	8	10	9	9
Ängspiplärka	1	2	3	1
Stare	6	3	1	4
Skogssnäppa			1	1
Enkelbeckasin	1			
Gulärta	1	2	?	?
Buskskvätta		?	1	1
Rosenfink	1	1	?	1

Publikationer

Fågelinventeringarna inom ramen för projektet ”Landskapsvård och köttproduktion i Vindelälvens närområde” har redan resulterat i två små artiklar i den ornitologiska facktidskriften *Ornis Svecica* (de Jong 2002, de Jong 2004). Jag räknar med att resultaten från den nu planerade inventeringsserie kommer att accepteras av denna eller andra facktidskrifter.

Tack

Jag vill tacka Marianne de Boom för att hon åtog sig att inventera Norrfors och Holmnäs. Utan din hjälp hade jag aldrig hunnit genomföra denna inventering!

Projektledaren Ingemar Johansson tackas för gott samarbete. Ola Jennersten, WWF, och Sven - Olov Borgegård, Ekologiplan, tackas för deras stöd vid planeringen av denna studie.

Markägarna/brukarna och de som har utfört själva restaureringsarbetena vill jag tacka för en fin insats för jordbrukslandskapets fåglar.

Sist men inte minst tackar jag finansiärerna av projektet för stödet till denna studie.

Referenser

- de Jong, A. 2002. Häckning av smalnäbbad simsnäppa *Phalaropus lobatus* på jordbruksmark. *Ornis Svecica* 12:89-90.
- de Jong, A. 2003. Fågelinventeringen år 2003 inom projektet "Landskapsvård och köttproduktion i Vindelälvens närområde" Stencil.
- de Jong, A. 2004. Häckning av småspov *Numenius phaeopus* på jordbruksmark inom Vindelns kommun in 2003. *Ornis Svecica* 14 (1-2): 52-56.
- Naturvårdsverket. 1997. Undersökningstyp: Inventering av jordbrukslandskapets fåglar. www.naturvardsverket.se.
- SMHI. 2004. Väder och Vatten nr. 2004:5-8. Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut. Norrköping. (Även motsvarande data från föregående år.)
- Svensson, S. 1999. Svenska häckfågeltaxeringen 1998. I: SOF. 1999. Fågelåret 1998. Stockholm.
- Svensson, S. 2001. Övervakning av jordbrukslandskapets fåglar i Skåne. Manual för fältarbetet. Ekologiska institutionen, Lunds universitet.
- Svensson, S. & Svensson, M. 1995. Ett långsiktigt övervakningsprogram för jordbrukslandskapets fåglar i Kristianstad och Malmöhus län. Metodstudien 1995. Ekologiska institutionen, Lunds universitet.